

Eugenija Ulčinaite

ŽINOMAS IR NEŽINOMAS PETRAS SKARGA: MININT 400-ĄSIAS MIRTIES METINES

Petras Skarga (Piotr Skarga Powęski, Petrus Skarga, 1536–1612) yra įspūdinga figūra XVI a. pab. – XVII a. pr. Lenkijos ir Lietuvos literatūroje, kultūroje, politikoje. Jėzuitas, aktyvus kontrreformacijos veikėjas, publicistas ir polemistas, pamokslininkas, teologas, hagiografas, pirmasis Vilniaus universiteto rektorius – visose šiose srityse Skarga paliko ryškius pėdsakus, gausų literatūrinį palikimą, laiškų ir dokumentų rinkinius.

Skarga gimė 1536 m. vasario mėn. Grojece, Lenkijos mozūrų krašte. 1552–1555 m. studijavo Krokuvos akademijoje. Po studijų dirbo Krokuvos kaštelionu, Lvovo katedros kanauninku. 1569 m. Romoje įstojo į Jėzuitų ordiną (*Societas Jesu*). 1571 m. grįžo į Lenkiją, dirbo pamokslininku Pultuske ir Vilniuje. 1574–1579 m. buvo Vilniaus jėzuitų kolegijos vicerektorius, o 1579–1582 m. pirmasis Vilniaus universiteto rektorius¹. Karaliaus Stepono Batoro pavedimu įsteigė jėzuitų kolegijas Polocke, Rygoje, Dorpate (Tartu). Nuo 1588 m. beveik iki pat mirties dirbo Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Zigmanto Vazos rūmų pamokslininku. Mirė 1612 m. rugsėjo 27 d., palaidotas Krokuvoje.

Skarga yra parašęs keliolika knygų lotynų ir lenkų kalbomis. Jo veikalas *Už švenčiausiąją Eucharistiją, prieš Cvinglio ereziją*

¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, p. 619. Skargos rektoriavimo metai čia nurodyti 1579–1584, tačiau Paulius Rabikauskas įtikinamai nurodo 1579–1582 metus (Idem, *Vilniaus Akademija ir Lietuvos jėzuitai*, Vilnius: Aidai, 2002, p. 156).

(*Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Zwinglianam*, Vilnae, 1576) buvo pirmasis Universiteto spaustuvės, tuomet dar juridiskai priklausiusios Mikalojui Radvilai Našlaitėliui, leidinys. Čia 1579 m. buvo išleistas ir vienas populiariausių Skargos veikalų *Šventųjų gyvenimai* (*Żywoty świętych*), dar autoriui esant gyvam išleisti net septynis (ar devynis?) kartus. 1610 m. šiuos *Šventųjų gyvenimus* papildė ir šv. Kazimiero biografija².

Petras Skarga buvo aktyvus Tridento Bažnyčios susirinkimo (1545–1563) nutarimų vykdytojas, vieningos Bažnyčios gynėjas (*O jedności Kościoła Bożego*, Vilnae, 1577), daug prisidėjęs prie katalikų ir stačiatikių unijos sudarymo Brastoje 1596 m.

Gindamas Katalikų Bažnyčios vertybes ir teologines nuostatas, Skarga karštai polemizavo su žymiausiu evangelikų reformatų atstovu Lietuvoje Andriejumi Volanu. Deja, neturime nė vieno Skargos poleminio kūrinio vertimo į lietuvių kalbą, tačiau apie polemikos pobūdį ir turinį galime susidaryti šioک tokį vaizdą iš publikuoto Volano teksto *Vilniaus Lojolininkų stabmeldystės pasmerkimas* (*Idololatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio*, Vilnae, 1583)³.

Bažnyčios ir Valstybės vienybės idėja retoriškai ir emocingai išsakyta Skargos *Seimo pamoksluose* (*Kazania sejmowe*), kurie pirmą kartą buvo išleisti Krokuvoje 1597 m. Skarga čia deklaruoja būtinybę stiprinti valdančiųjų ir piliečių dorovę, tikybų vienybę, kurią, jo manymu, griaua „erezijos užkratas“ (*zaraza heretycka*). Krikščioniškoji moralė turinti sutapti su meile Tėvynei, dieviškoji išmintis yra pranašesnė už žmogiškąją, kuri vadinama „gyvuliška“ (*bydlęca*) ir „šėtoniška“ (*diabelska*). Skarga pripažįsta absoliučią karaliaus valdžią pasaulietiniuose reikaluose ir Katalikų Bažnyčios prioritetą tikybinėje sferoje, pasisako už kitatikių teisių apribojimą, siekiant užimti valdžios postus.

² Žr. Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“, sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004. Šv. Kazimiero „gyvenimai“ į lietuvių kalbą išvertė Petras Kimbrys. *Ibid.*, p. 174–189.

³ Žr. Andrius Volanas, *Rinktiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 197–241. Minimąjį veikalą iš lotynų k. vertė Marcelinas Ročka.

Seimo pamokslai laikomi Skargos pamokslininkystės ir retorikos viršūne, meniškiausiu XVI amžiaus lenkų prozos tekstu⁴. Būta nuomonių, kad *Seimo pamokslai* niekada nebuvo pasakyti, kad tai publicistinis kūrinys, adresuotas Lenkijos Karalystės seimui, siekiant atkreipti jo dalyvių dėmesį į itin svarbius to meto valstybės klausimus⁵. Tačiau kiti mokslininkai tvirtina, kad nuo pat inauguracinio Zigmanto Vazos seimo (1587.XII.10–1588.I.20), tapęs karaliaus pamokslininku, Petras Skarga nepraleido nė vieno seimo posėdžio, aktyviai reagavo į seimo nutarimus, ypač jį paveikė 1597 m. seimo diskusijos dėl situacijos valstybėje ir dėl pasirengimo galimai turkų invazijai. Būtent tai esą ir paskatino Skargą parašyti *Seimo pamokslus*⁶. Net jeigu Skarga *Seimo pamokslų* nebūtų pasakęs, jis vis tiek laikytinas vienu iš žymiausių XVI a. pab.–XVII a. pr. jėzuitų pamokslininkų: tai sekmadieninių, šventinių, proginių pamokslų autorius, „daugęs tarsi kūju tikinčiųjų širdis“, Jano Matejkos pavaizduotas kaip ekstazės pagautas pranašas.

Negalima sakyti, kad Petras Skarga yra Lietuvoje visai nežinomas. Jo veikalais remiamasi Reformacijos istorijos tyrinėjimuose (Ingė Lukšaitė, Dainora Pociūtė), jo kūryba yra svarbus šaltinis LDK Renesanso ir Baroko literatūros, biografistikos, pamokslininkystės tyrėjams (Dariui Kuoliui, Mintautui Čiurinskui, Viktorijai Vaitkevičiūtei), jis yra esminė figūra kalbant apie Baroko religinę prozą, homiletinę kūrybą, teologinius XVII a. traktatus (Eligijus Raila), jis laikomas vienu iš Bažnyčios unijos „architektų“ (Remigijus Černius).

Vis dėlto akivaizdu, kad Petro Skargos kūryba dar nėra tapusi senosios Lietuvos literatūros dalimi⁷, nėra pakankamai reflektuota ir įprasminta Lietuvos kultūros istorijoje. Neturime nė vieno Skargos

⁴ Mirosław Korolko, *O prozie „Kazań sejmowych“ Piotra Skargi*, Warszawa: Pax, 1971, p. 17.

⁵ Jerzy Ziomek, *Renesans*, Warszawa: PWN, 1971, p. 399.

⁶ Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*, opracował Janusz Tazbir, przy współudziale Mirosława Korolki, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972, p. LI–LIV.

⁷ Skargos „nebuvimas“ itin akivaizdus leidinyje „Šešioliktojo amžiaus raštija“ (Vilnius: Pradai, 2000).

veikalo vertimo į lietuvių kalbą (išskyrus minėtą šv. Kazimiero biografiją), nė vienos studijos, skirtos kuriai nors Skargos veiklos sričiai, nė vienos monografijos. Tad minėdami 400-ąsias Skargos mirties metines pateikiame vieno *Seimo pamokslo* vertimą, tikėdamiesi ateityje sulaukti daugiau publikacijų.